

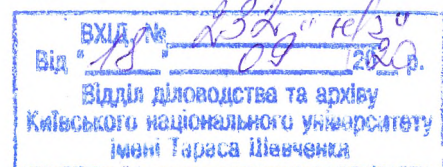
Відгук офіційного опонента на дисертацію
«ЕВРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ АКТОРНО-МЕРЕЖЕВОЇ ТЕОРІЇ ДЛЯ
СОЦІОЛОГІЧНОЇ КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ АГЕНТНОСТІ».

Автор: ДЕЙНЕКА Артемій Вадимович.

Дисертацію подано на здобуття наукового ступеня кандидата соціологічних наук, спеціальність 22.00.01 – теорія та історія соціології

Мікроорганізми завжди супроводжували людські суспільства та відігравали надзвичайно важливу роль у їхній історії та соціальній динаміці. Такі видатні макро мислителі як Вільям Макнілл та Джаред Даймонд звертали свою дослідницьку увагу та публікували академічні розвідки з цієї проблематики, книжка Даймонда навіть стала бестселером. Тут, звісно, йдеться про його класичний трактат «Зброя, мікроби і сталь». З історії нам усім відомі приклади драматичного впливу епідемій на суспільства. Вельми промовистий факт — популярні суспільно-політичні журнали на кшталт The Atlantic друкують статті про те, як епідемії спричиняли падіння Римської імперії (CAROLINE WAZER The Plagues That Might Have Brought Down the Roman Empire // The Atlantic. MARCH 16, 2016 <https://www.theatlantic.com/science/archive/2016/03/plagues-roman-empire/473862/>). Кіпріанова чума 3-го сторіччя та Юстиніанова чума 6-го сторіччя стали потужними ударами для імперії, які власне і підготували її падіння та унеможливили відновлення попри амбіції та певні успіхи Юстиніана.

Що стосується суто соціологічного дискурсу, то, звісно, пригадується теоретизування І. Валерстайна про походження капіталізму та важлива роль, яку він надавав «чорній смерті» у середньовічній Європі, як фактору виникнення нової історичної системи.

Але, безумовно, в анналах соціальних та історичних наук 2020 рік залишиться як рік пандемії коронавірусу. Відтак, на такому тлі звернення дисертанта до ідей Бруно Латура — соціолога, який присвятив окремі свої праці саме мікроорганізмам та їхній взаємодії з людськими соціумами — є не просто актуальними. Така розвідка є неймовірно та самоочевидно актуальною й важливою, позаяк краще озброїть вчених-соціологів аналітичним інструментарієм для опису, пояснення та інтерпретації нашої епохи.

Ба більше, тема співвідношення структури та агентності є магістральною у соціологічному теоретизуванні останніх десятиріч, починаючи ще з епохальної дихотомії Алена Турена «Розум versus Суб'єкт». Цілком логічно та обґрунтовано аналізувати агентність, використовуючи напрацювання акторно-мережевої теорії, як це робить дисертант А. Дейнека. Автор майстерно вписує свою проблематику у історико-соціологічний контекст, починаючи з такого вповні household name як Макс Вебер. Це більш ніж доречно, позаяк АМТ ставить на меті дослідити проблематику агентності людських та не-людських акторів, що звісно пропонує якісно нову оптику у зіставленні з поглядами класичної соціальної теорії, особливо Веберового штибу.

До значущих чеснот дисертації варто віднести, що автор вивчає АМТ як дослідницьку програму, тобто певну інтелектуальну традицію, що перебуває у становленні та яку неможна редукувати то персони соціолога, з яким вона перш за все асоціюється, а саме – Бруно Латура. Це, своєю чергою, дає автору дисертації можливість залучити широке коло авторів, які представляють франкомовну та англomовні соціологічні традиції. Автор також дуже вдало формулює наукову проблему свого дослідження, вказуючи на суперечність поміж претензіями АМТ уможливити інтерпретацію дослідниками спільної активності людських і не-людських агентів соціального життя та реальним статусом цієї дослідницької програми, яка, на думку дисертанта, вповні не відповідає вимогам full-fledged соціологічної

теорії агентності. Дисертант слушно вказує, що цей гандж АМТ є вислідом із браку концептуалізації зв'язку поміж АМТ й класичними соціологічними теоріями дії.

Так само збалансовано та логічно переконливо автор формулює мету да завдання свого дослідження, що дозволяє йому успішно рухатися в напрямі розв'язання наукової проблеми свого дослідження. Надзвичайно інноваційною є дослідницька методологія автора: для того аби оцінити статус АМТ в контексті сучасного соціологічного теоретизування дисертант використовує метод аналізу наукових джерел за допомогою аналізу тематичних публікацій з повнотекстових колекцій наукових публікацій SAGE та Jstor. Вважаю, що таку методику варто взяти на озброєння іншим дослідникам, які працюють в історико-соціологічному жанрі. Заслуговує на увагу і case study, яке здійснює автор, аналізуючи такий об'єкт київської міської інфраструктури, як Північний міст, використовуючи напрацювання акторно-мережевої теорії.

Положення дисертації А. Дейнеки поза всяким сумнівом демонструють високий рівень новизни та обґрунтованості. Автору вдається переконливо продемонструвати існування трьох іпостасей АМТ: «в сучасній теоретичних дискусіях (АМТ. – П.К.) постає або як одна із новітніх версій соціології науки, або як дослідницький метод «матеріальної семіотики», або як теоретичний проект «альтернативної соціології», котрий виводить свою генеалогію із праць Г. Тарда» (с. 16-17 дисертації).

Дисертант також експлікує зв'язки поміж АМТ та ключовою проблемою соціологічного теоретизування, а саме – проблематикою модерну. Автор концептуалізує цю тематику крізь призму антропології модерну, акцентуючи дуалізм природи та суспільства, притаманний дискурсу модерну. Похідною від цього дуалізму стає дихотомія «агент-структура» в соціологічному теоретизуванні. У цьому контексті дещо дивує зайва скромність дисертанта під час опису ним теоретичного та практичного значення отриманих результатів. Автор вважає, що результати його дослідження можуть бути

використані для розробки нових курсів та для вдосконалення вже існуючих навчальних дисциплін. На мою думку, результати дисертації значно виходять поза суто освітню сферу та є важливим кроком у формуванні нового стилю соціологічного теоретизування, що власне успішно продемонстрував і сам А. Дейнека у своєму case study. Так само і прикладне значення дисертації заслуговує більш детального опису, ніж скромний пасаж про аналіз тих «сфер суспільного життя, де особливу роль відіграють новітні технології та соціальні інновації» (с. 18 дисертації).

Надзвичайно важливим досягненням дисертації є запровадження до вітчизняного наукового оберту значної кількості наукової публікацій представників АМТ, особливо свіжих журнальних публікацій. Вважаю, що це стандартна місія кожної дисертації з історії та теорії соціології і А. Дейнека впорався з нею особливо успішно.

Дисертація написана вишуканою українською мовою, яка збагачує академічний словник української соціології. Водночас високий інтелектуальний рівень дисертації задає амбітно-високу планку очікувань до положень дисертації. У цьому контексті вважаю за доцільне висловити такі критичні зауваження, ціль яких не у тому, аби підважити цінність роботи, а має на меті сприяти інтенсифікації дискусій щодо проблематики дисертації.

1) Мало сумнівів, що 2020 рік асоціюватиметься у майбутньому як рік пандемії коронавірусу та карантинних заходів. Я почав свій відгук саме з п'яну на адресу Латура як одного з найбільш релевантних теоретиків викликам режиму пандемії. Тим не менш, дисертант згадує це питання не просто побіжно, а зі спартанською лапідарністю – однією фразою: «Поточна пандемічна криза, зумовлена коронавірусною інфекцією COVID-19» (с. 161 дисертації). Поза всяким сумнівом, автор міг та мусив би сказати більше про евристичний потенціал АМТ для досягнення духу нашого пандемічно-карантинного часу.

2) Я вже згадував увагу до феномену модерну з боку автора як чесноту його дисертації. Водночас, авторові притаманне завузьке потрактування модерну – фактично дисертант редукує його до пізнавально-інтелектуальних дихотомій. Дисертація, а відтак і ми – її читачі – виграли б від погляду на модерн як на структурний та інституційний феномен під кутом зору АМТ.

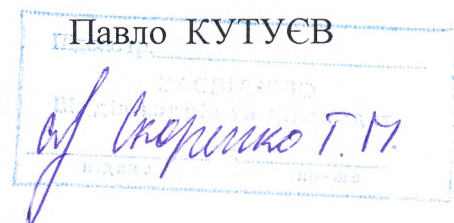
3) Автор ретельно аналізує теорію соціальної дії Макса Вебера та її перетини з АМТ. Водночас, робота виграла б від експлікації такого виміру соціологічного теоретизування як «знання як влада». Тут потенційно відкриваються можливості для концептуалізації форм панування з позицій АМТ. Це питання набуває особливої актуальності за умов постійних обмежень з боку урядів, які запроваджують карантинні заходи і такі заходи інтерпретуються як зазіхання на громадянські свободи не лише конспірологами та членами Fringe Groups and Movements, але й такими мислителями як Джорджо Агамбен.

Втім всі ці зауваження у жодному разі не зменшують цінності та оригінальності дисертації та виконують функцію запрошення до подальших розмислів та дискусій. Зміст дисертації вповні відображено у численних публікаціях автора, робота пройшла солідну апробацію. Зміст автореферату адекватно викладає положення дисертації. Дисертація має вдалу та логічну структуру. Дисертант успішно впорався зі своїм завданням та розв'язав наукову проблему, якою для його проекту виступає зіткнення між гносеологічним імперативом розробити теоретичний інструментарій задля аналізу спільної діяльності людських і не-людських агентів соціального життя, та реальним станом АМТ. Остання поки не спромоглася досягнути стану відповідності критеріям повноцінної наукової теорії.

Я переконаний, що дисертація є завершеною та самостійною науковою роботою. Положення дисертації є переконливо обґрунтованими. Все це дає

підстави для потвердження, що дисертація ДЕЙНЕКИ Артемія Вадимовича «ЕВРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ АКТОРНО-МЕРЕЖЕВОЇ ТЕОРІЇ ДЛЯ СОЦІОЛОГІЧНОЇ КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ АГЕНТНОСТІ» відповідає вимогам МОН України, що висувають до робіт на здобуття наукового ступеня кандидата наук, зокрема вимогам пунктів 9, 11, 12 положення про «Порядок присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 (зі змінами). Відтак, я вважаю, що ДЕЙНЕКА Артемій Вадимович заслуговує на присудження йому наукового ступеня кандидата соціологічних наук за спеціальністю 22.00.01 – теорія та історія соціології.

Офіційний опонент,
доктор соціологічних наук,
професор, завідувач кафедри соціології
КПІ імені Ігоря Сікорського

Вчений секретар
КПІ імені Ігоря Сікорського

Валерія ХОЛЯВКО

